

STORLAGRET på Viberga

- ENKEL BYGGNAD ● LÅG HYRA
- ENKEL VARUHANTERING
- SOM BYGGER PÅ SJÄLVBETJÄNING

Men ni får varorna till låga
priser

- FRI PARKERING



HUSHÅLLENS FÖRENING
TEL. 0122 — 131 30



FINSPÅNGS BIBLIOTEK

Huvudbiblioteket: Kalkugnsvägen 11, tel. vx 132 40

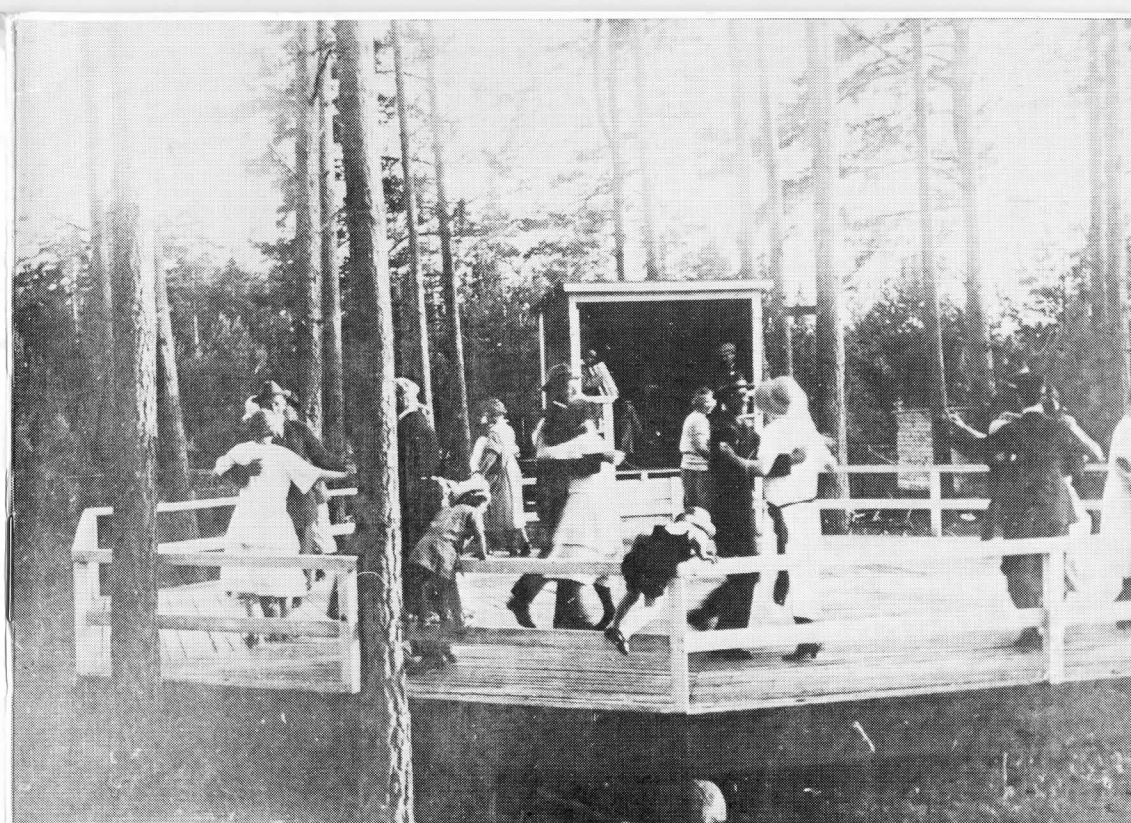
Öppettider: Vard. 10—20, lörd. 10—14

Juni—aug. vard. 10—19, lörd. stängt.

Utlåning, artotek, barn- och ungdomsverksamhet, utställningar,
föreläsningar och musikprogram

Filialer på bl.a. Kvartersgården, Svälthagen
och i Hällestad, Igelfors, Lotorp och Rejmyre.

Ring huvudbiblioteket för närmare upplysningar! — Välkomna!



Risingebygd

RISINGE HEMBYGDSFÖRENINGENS ÅRSSKRIFT 1982

RISINGE HEMBYGDSFÖRENINGENS ÅRSSKRIFT

Årgång 8 - 1982

RISINGE HEMBYGDSFÖRENING

Styrelse 1982:		Telefon
Ordförande:	Carl Thelander	290 69
Vice ordförande:	Åke Yderfors	114 78
Sekreterare:	Rita Persson	128 39
Kassör:	Bo Lönnberg	133 13
Intendent:	Evald Eklöv	107 69
Stugvärd:	Gunvor Gardell	292 90
Arkivarie:	Gudrun Kolsberg	177 29
Bildarkivarie:	Stig Karlsson	117 19
Studieledare:	Ingrid Ekholm	135 46
Hemslöjdsintendent:	Siv Karlsson	135 62
Biträdande intendent:	Anders Andersson	890 22
Repr. Auroraringen:	Arne Engberg	127 49

Årsskriftens redaktionsgrupp:
Gudrun Kolsberg
Bo Lönnberg

Medlemsavgiften 1982 är 30 kronor.

Risinge Hembygdsgård kan besökas på följande tider:
Från den 1/6 till den 31/8 lördagar och söndagar mellan kl. 13.00—18.00 samt under juli månad dagligen. — På övriga tider efter kontakt med stugvärdan Gunvor Gardell, tel. 292 90.

Omslagsbilden:

*Dans vid Mota festplats i början på 20-talet.
Foto förmedlat av Bengt Fredriksson, Krokek.*

FÖRORD

Till redaktionskommitténs egen stora förvåning har den i år lyckats med sin målsättning: att släppa ut Risinge hembygdsförenings årsskrift lagom till jul.

Även i år har våra aktiva amatörforskare i hög grad bidragit till nya kunskaper om vår hembygds rika historia. Förra året bugade vi och tackade. I år ber vi att få tacka nigande.

Uppslaget "Bilder från Finspång förr och nu" är med även i år. Frågan är väl om Finspångs teater, som är det ena bildmotivet, finns kvar då årsskriften utkommer. En oundviklig rivning av det traditionsrika huset är tyvärr nära förestående. För fastighetsnämndens "raseri bevare oss . . ."

Vi hoppas att årets skrift skall bli en intressant och givande julläsning och önskar alla Finspångsbor En Glad och Fridfull Jul!

Till sist ett varmt tack till vår energiske annonsackvisitör samt våra godhjärtade annonsörer!

VÄL MÖTT i hembygdsföreningen år 1983!



Gränssten mellan Börgöl och Hälla.

BÖRGÖL

Den största byn i nordligaste delen av Risinge socken är Börgöl. Enligt V. Kugelberg i "Fiskeby Fabriks Aktiebolags skogar" — en svåråtkomlig bok ur vilken många fakta i denna artikel hämtats — borde namnet vara Bärögöl, det vill säga den göl, där man fick lasta godset ur båtarna och bära det förbi fall och forsar i ån.

Den kraft som kunde utvinnas ur detta vattendrag, här kallat Börgölsån, blev en orsak till byns uppkomst. Börgöl omnämns första gången i de historiska källorna i en tiondelängd 1560 och 1571 fick byborna vara med och betala till den första Älvsborgs lösen, tiondepenning av sin lösegendom.

Om man redan då hade börjat järnhanteringen i Börgöl är ovisst. En hammare omnämns 1683. Börgöls bruk anlades 1684 av major G. Gyllenstål och Louis de Geer d.y. som ägde hälften var av byn. Den senare hade året förut köpt sin halvpårt för 1000 rdr bco. I nära 200 år fram till 1871, då smidet upphörde, var sedan järnet börgölsbornas huvudintresse. Bruket fick privilegier 1684, 1825 dessutom manufakturprivilegier. Sistnämnda smide flyttades dock snart till Ysynda som då hade samma ägare som Börgöl, nämligen brukspatron Magnus L. Ekelund.

När bruket lades ner, fick Börgöl en ny blomstringsperiod, då man började bryta torv i en nordost om bruket belägen mosse. Härifrån levererades under 1800-talets sista fjärdedel cirka 65.000 ton bränttorv till bruken i Lotorp och Finspång. Transporten gick i huvudsak längs sjösystemet. 1903 var mossen utbruten.

Vid bruket arbetade smeder och drängar vid de två stångjärnshamrarna och vid räckhammaren. Många av dem bodde i de tre stugor som fortfarande bildar blickfång i byn och som ännu kallas Bruket. Men på Börgöls ägor fanns också ett antal mindre lägenheter, torp, backstugor och undantagsstugor, vars inbyggare utgjorde en viktig del av det stora kollektiv som var nödvändigt för att rörelsen skulle fungera.

Torparna hade dagsverksskyldighet; de skulle leverera ved, kol och andra förnödenheter till bruket. Somliga kunde fullgöra sina arrendeutskylder genom att utföra hantverk.

Börgöls åkerjord var i början på 1800-talet uppdelat på tre brukare. Hundra år senare, 1908, blev åkern uppdelad på två brukare — i dag sköts jorden av arrendatorerna i Flasbjörke och Malthult.

Axel Wennberg tar i sin bok om äldre bebyggelse i våra trakter upp nedan nämnda torp under Börgöl: Anderstorp, Bäcktorp, Fräkendal, Hushagen, Kolartorp, Lugnet, Mon, Mörtfallet, Nybygget, Pjäckebo, Stenstorp och soldattorp. Märkas bör att inte alla dessa hade torpkaraktär utan vissa var mera av typ back- eller undantagsstuga. En del stugor försvann snabbt, andra stod kvar till 1940-talet, då en rivningsvåg gick fram, åter andra finns kvar i dag, som åretruntbostäder eller fritidshus.

Anderstorp byggdes troligen på 1870-talet av en före detta torpare vid Bäcktorpet och utgjorde alltså inget egentligt torp. Det är i dag fritidshus.

Bäcktorpet finns antecknat i mantalslängder från 1676 och framåt. Bland byggnaderna märks särskilt en vacker, väl bibehållen loftbod. Åretruntbostad.

Fräkendal (även kallat Börgölstorp) fanns åtminstone från 1670 och hade i slutskedet 15 tunnland åker. Den siste brukaren avflyttade 1938 och torpet revs. Enligt Gunnar Gustavsson i Igelfors bodde sockenskräddare Olofsson i Fräkendal. Han sydde till bland andra majoren och översten på Börgöl.

Hushagen togs upp i mitten på 1700-talet (första anteckningen i 1745 års mantalslängd). Vid torpet finns det så kallade Finspångskärret. Börgöl och Finspång tvistade om avkastningen av detta. Det gällde hö eller smör och värdet angavs i den senare produkten.

Kolartorp finns endast i längder från 1697 och 1699 — en högst tillfällig boning för någon underlydande vid bruket. Platsen ej identifierad.

Lugnet (även kallat Normans) var en liten stuga med ett enda rum, byggd av en före detta soldat, bördig från Norge, unionspartnern. Som soldat fick han då heta Norrman. Efter avgången från soldattjänsten sysslade Norrman med garvning och smide. Hans hustru som också var norska blev en gång sjuk mitt ute i skogen men fick ligga och skrika hela natten, då ingen av rädsla för spöken vågade gå och se efter vad det var. Hon anträffades sedan död. Norrman flyttade tre år senare, 1891, till fattigstugan och efter ett par år revs hans stuga. Lugnet fanns från 1855 till 1895.

Monstorp, byggt av exsoldaten Sverker, skiljer sig från mängden genom att vara en rappad, gråvit stuga. Det ligger strax intill Pjäckebo.

Mörtfallet antecknas första gången 1784, då såsom öde. Det existerade i cirka 100 år. Siste brukaren flyttade 1875 och torpet revs. Det låg strax väster om Hushagen.

Nybygget förekommer i längder mellan 1686 och 1745 men har inte med säkerhet kunnat identifieras.

Pjäckebo kallades 1676 Kiättebo. Det blev på 1830-talet soldattorp för en rote bestående av Börgöl, Ringshult och en del av Hult vid Risinge kyrka. På 1890-talet bodde inte mindre än 18 personer i Pjäckebo. Namnet kan enligt Gunnar Gustavsson ungefär översättas med Trashankebo. Stugan finns kvar.

Stenstorp, 1676 — i dag, hade sju tunnland jord, innan Karl-August Andersson 1888 tog över arrendet. Andersson var storodlare och fördubblade torpets åkerareal. Han planterade också en del träd. För dessa insatser fick han 1910 hushållningssällskapets diplom och en penningssumma. Idag torde skogen åter växa på många av Karl-Augusts med möda upptagna åkerlyckor.

Lilla Stentorpet, en undantagsstuga strax intill Stenstorp, byggdes 1919 av Karl-August Andersson som lämnat torpet åt sin son. Den är numera riven.



Enligt husförhörslängd 1891—96 bodde det 4 personer i Monstorp.

Vargtorpet, nordost om bruket på gränsen till Regna, finns antecknat från 1638 till 1875, då det revs. Socknarna tvistade om Vargtorpet, egentligen två torp. Ett av dessa låg enligt nuvarande sockengräns i Risinge. En minnestavla står mitt inne i storskogen. — Fyra torp: Vargen, Humlan, Stubben och Råven budades enligt Gunnar Gustavsson gemensamt, till exempel till vargskall. Alla är inte säkert identifierade.

Torparlivet var hårt. Ändå var torpen eftertraktade. Dess innehavare hade rätt att bruka jord och var inte utlämnade till bönders och lagtjänares godtycke på samma sätt som backstusittare och tjänstehjon. Att få kontrakt på ett torp innebar ett steg uppåt på samhällsstegen.

Men bärningen var mager, dagsverksskyldigheten med långa arbetsdagar var betungande. Hustru och barn fick i brådtider ofta sköta en stor del av torpsysslor. Bisysslor var ofta nödvändiga.

Torparperioden var en stor nyodlingstid. Trots avtappningen till Amerika växte folkmängden. Ny jord måste brytas, jord som i dag i stor utsträckning på nytt skogsplanterats. Enligt 1891—1896 års husförhörlängd fanns det på de sju torp som då var bebodda inom Börgöls by 59 inbyggare. Ett torp, Anderstorp, hade en person boende, varför medeltalet för de sex övriga blir nära 10.

Carl Thelander

Källor:

K.E. Bergsten: Östergötlands Bergslag. 1946.

V. Kugelberg: Fiskeby Fabriks Aktiebolags skogar. 1954.

G. Olssons anteckningar från 1926.

A. Wennberg: Lantbebyggelse i Nordöstra Östergötland 1600—1875. 1947.

Material samlat av studiecirkel inom Risinge Hembygdsförening.

Tre kända Risingebor från 1890-talet

Efter att ha haft en stabil och hög befolkningstillväxt under 1800-talet kännetecknas 1900-talets första decennium av stillestånd för Risinge församling. Det var Finspångsindustrin som genomgick en smärtsam strukturomvandling, både administrativt och tekniskt. Kraftstation byggdes, kanalen anlades, myrkärret kom till genom en olyckshändelse, nya verkstäder och kontor uppfördes öster om kanalen. Finspångs styckebruk AB behöll skogs- och lantegendomar, Stens Bruk AB övertog masugnar och järntillverkning, ett nytt bolag AB Nordiska Artilleriverkstäderna övertog och fortsatte tillverkningen av krigsmaterial. Bland arbetskraften i Finspång var stor rörlighet medan Stens Bruks anläggningar i Lotorp hade goda konjunkturen och behövde arbetskraft.

Bland Risinge församlings ungdom i den övre folkskoleåldern/konfirmationsåldern fanns tre personer som senare i livet skulle låta tala om sig, Moa Martinson, författare; Gunnar Andersson, LO-ordförande; Martin Skoglund, politiker och talman. De tre levde i skilda miljöer.

Hade de några kontakter nu eller senare i livet?

HELGA MARIA SWARTZ (MOA MARTINSON)

Moa skriver i sitt självbiografiska verk "Jag möter en diktare": "I tolv-trettonårsåldern blev min skrivklåda plötsligt något hemlighetsfullt och jag kände mig som en brottsling och var livrädd att någon skulle få se mina diktalster . . . Vid den tiden bodde vi på Finspong. Jag hade just börjat läsa för prästen, som det hette, och fått anbud att komma som barnjungfru till prostgården och även blivit lovad att i mån av tid få lite lektioner av prästbarnens guvernant. Men jag hade inte fått lov av mor. Hon behövde mig hemma ty det fanns mycket att göra. Mor hade nämligen telefonväxeln att sköta vid sidan av hemmet och dessutom städning av kontoren vid den nya fabriken där styvfar var portvakt.

Av en ingenjör Saxenberg på ritkontoret, en gammal snäll herre, som alltid var vänlig emot mig, hade jag fått en stor gammal bok, med endast några sidor skrivna i. Den gamla tunga kontorsboken med sina blanka gulnade blad blev min hemliga last.



Moa som konfirmand. Året är 1905 och hon skulle fylla femton till hösten.

Jag skrev den full av dikter och berättelser. Hade den väl gömd bakom chiffonjén i finrummet. (Vi hade nästan blivit herrskap ett tag men trivdes inte med det heller underligt nog). En dag då jag kom in i finrummet stod mor och läste i min bok." Det blev ett uppträde mellan mor och dotter. Moa fortsätter: "Jag slängde ut boken genom fönstret, det var nära att den hamnat i fönstren till stora ritkontoret, som låg under vår bostad. Jag rände ned efter den, gick in i förstugan och slet den i småbitar."

Det låg spänning i luften mellan mor och dotter några dagar. När friden var återställd, följdes de åt till prostgården vid S:ta Maria kyrka, där Helga Maria tillträdde sin tjänst som barnjungfru hos prästfamiljen Svante Ekman. Styvfadern hade haft tjänst på flera gårdar i Risinge, så bygden var väl bekant. Redan 1901 hade familjen flyttat från Ljura gård, öster om Norrköping till Lämmenäs i Risinge, en tremilafärd efter oxar.

Några månader efter det att Helga Maria blivit konfirmerad fick hon plats på en gård på Vikbolandet, där flera av hennes släkt varit mejerskor och innepigor. Det skulle dröja länge innan hon kom tillbaka till Risingebygden. Då som Moa Martinson.

På hösten 1906 for hon till Stockholm, där hon fått en plats som frielev för utbildning inom hotellbranschen, en frielevsplats, som vänliga människor hjälpt henne till.

Moa Martinson föddes hos morföräldrarna i ett knektorp i Vårdnäs socken den 2 november 1890 och fick i dopet förnamnen Helga Maria med tillnamnet Swartz. Modern var ogift men blev senare gift med en diversearbetare vid namn Stenman. Innan modern gifte sig hade hon anställningar inom textilindustrin i Norrköping. Helga Marias barndom kännetecknas av de ständiga flyttningarna mellan olika fosterhem och efter moderns giftermål flyttningar till skilda arbetsplatser och gårdar i Norrköping och socknarna runtomkring.

Inom ramen för denna artikel kan självfallet inte något beröras av den i alla avseenden mödosamma utvecklingen till Moa Martinson — författaren och föreläsaren.

Hösten 1942 var Moa Martinson i Östergötland på en föreläsningsturné och besökte även Finspång, där hon talade i Finspångs teater. I ett brev till Moa Martinson daterat den 12 december 1942, tackar Alfred Lagerström "för de angenäma stimulerande timmar, Du beredde oss den oförglömliga kvällen den 3 november." Alfred Lagerström slutar sitt brev med en önskan att mycket snart få en ny strålande verklighetsbildning i bokform av Moa Martinson.

GUNNAR ANDERSSON

Under 10 år var Gunnar Andersson Landsorganisationens andre ordförande. Han brukade kallas LO:s flygande ambassadör, då han representerade LO i olika internationella institutioner och konferenser i skilda delar av vår värld.

Hösten 1946 valdes han till LO:s ordförande med tillträde den 1 januari 1947, då samtidigt den tidigare ordföranden, August Lindberg, skulle gå i pension. Omedelbart efter kongressen for han till Montreal i Kanada för att bevista ett sammanträde med internationella arbetsbyrå. Han fick tas in på sjukhus i Montreal, där han avled den 19 oktober, 56 år gammal.

Gunnar Andersson var född i Tjällmo den 4 september 1890, men flyttade som barn med föräldrarna till Lotorp där fadern fått arbete vid järnbruket. Efter avslutad folkskola fick den unge Gunnar genast arbete vid järnbruket med placering i manufakturmedjan. Tidigt anslöt han sig till godtemplarlogen, 1369 Lotorps Ankarstjerna, och var även musikanter i logens mässingssextett Stjernen.

Som 17-åring blev han medlem i Järn- och Metallindustriarbetareförbundets avd. 141 i Lotorp. Han var en av de drivande krafterna i den socialdemokratiska ungdomsklubben och agitator i den norra länddelen. Som sekreterare i fackföreningen var han som 19-åring en av de lokala ledarna vid storstrejken 1909. För att råda bot mot sysslolösheten under strejken organiserades bland annat en lingonplockningskampanj till förmån för strejkande arbetare i Norrköping. Kampanjen resulterade i att 750 liter av skogens guld kunde sändas till nämnda stad.

Vid denna tidpunkt kom fotbollspelet även till Lotorp. Det bildades ett fotbollslag och Gunnar Andersson blev lagets förste kapten. Det berättas att på en fotbollsresa till Rejmyre per häst och vagn via Mottorp — Tvartorp, lade kaptenen beslag på medhavda spritflaskor i omtanke om segerchanserna i den kommande matchen.

Efter flyttningen till Hofors och senare Stockholm behöll han livet ut kontakten och vänskapen med forna arbetskamrater och vänner i Lotorp.

På grund av sin stora kunnighet och erfarenhet i fackliga frågor och i egenskap av erkänt skicklig förhandlare kallades han 1926 till befattningen som järnbruksombudsman inom Metallindustriarbetareförbundet. Gunnar Andersson var ordförande i förbundet åren 1932—36 samt valdes sistnämnda år till andre ordförande i LO.

För att undvika lagstiftningsåtgärder som reglerade förhållandena på den fria arbetsmarknaden tog Landsorganisationen och Svenska Arbetsgivareföreningen upp förhandlingar i avsikt att träffa ett avtal om hur tvister på arbetsmarknaden skulle angripas och om att i en förhandlingsordning anvisa vägar för att lösa upp konflikter. Huvudavtalet (Saltsjöbadsavtalet) undertecknades i december 1938. Avtalet har fungerat ända in i våra dagar och internationellt kallats "den svenska modellen". Huvudförhandlare för LO vid de så kallade "Saltsjöbadsförhandlingarna" var ordföranden August Lindberg och andre ordföranden Gunnar Andersson samt för Svenska Arbetsgivareföreningen ordföranden direktör J. Sigfrid Edström och direktör Gustav Söderlund.

Under det andra världskriget fick den fackliga rörelsen även taga ställning till frågor som hade betydelse både för försvar och folkförsörjning. Under krigstiden var det självfallet också svårt att uppehålla internationella förbindelser.

Med bestörtning tog arbetarrörelsen i Sverige emot budet att Gunnar Andersson liksom fallit på sin post i fjärran land långt från familj och arbetskamrater.



Huvudavtalet mellan SAF och LO undertecknas med bland andra Gunnar Andersson sittande till vänster.

Det skrevs och talades många minnesord över Gunnar Andersson. Jag citerar nyutnämnde statsminister Tage Erlander: "Medan allttjämt den svenska arbetarrörelsen sörjer sin store ledare Per Albin Hansson har den lidit en ny svår förlust. Denna gång är det den fackliga rörelsen som drabbats, men saknaden och sorgen känns tung även inom det socialdemokratiska partiet. Inför de svåra uppgifter som nu förestår rörelsen hade vi väl behövt en man av Gunnar Anderssons kynne, på samma gång klok och lidelsefull, lugn och säker mitt i sin iver att hävda arbetarklassens intressen. De internationella sammanhangen drog tidigt till sig hans uppmärksamhet och ofta togs hans krafter i anspråk för det internationella socialpolitiska samarbetet. Hans internationalism kom honom att ingående syssla med världsfredens förutsättningar. En rikt begåvad, mångsidigt intresserad arbetsledare har lämnat oss."

J. Sigfrid Edström skriver: "Det är med verklig sorg i hjärtat jag erfor att min vän Gunnar Andersson slutat sina dagar." — J. Sigfrid Edström var mäktig chef för ASEA och Verkstadsföreningen en gång i tiden. — "Jag säger min vän", säger herr Edström, "ty under många års samarbete i Saltsjöbaden knöto Gunnar och jag starka vänskapsband. Kort före sin avresa till Förenta Staterna begärde han mitt råd i en personlig fråga, som visade mig att han satte värde på vår vänskap. Men jag mötte först Gunnar Andersson som motståndare. Det var vid långa tröttande förhandlingar först inom verkstadsindustrin då han var ordförande i Metallindustriarbetareförbundet och jag i Verkstadsföreningen och senare när det så kallade ramavtalet slöts mellan Arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen. Gunnar kämpade kraftigt och alltid med blanka vapen. Han var en modig man, ty ej blott sade han oss arbetsgivare sin oförskräckta mening, men han hade även kuraget att låta sina egna kamrater höra sanningen. Han hade "råg i ryggen" som ingen annan. För blott någon månad sedan var jag uppe i hans ämbetsrum med ordföranden i det engelska industriförbundet, som uttryckte sin tillfredsställelse med att få träffa en så klartänkande och framåtseende man. Hans bortgång är en stor förlust ej blott för den svenska arbetarrörelsen utan för hela vårt land."

Vid jordfästningen i Solna kyrka representerades den lokala arbetarrörelsen av K.W. Lindvall och Bertil Svartling, Lotorp.



MARTIN SKOGLUND

Född på fädernegården i Doverstorp den 2 september 1892 blev han hembyn trogen hela livet. Han avled den 6 december 1976.

Martin Skoglund övertog som ung fädernegården. Han var en driftig jordbrukare och engagerade sig livligt i böndernas ekonomiska föreningsrörelse. Som 25-åring var han med att bilda Risinge hembygdsförening. Han deltog under många år i styrelsearbetet och var föreningens ordförande ett 20-tal år.

Martin blev tidigt intresserad av samhällsfrågor. Han hade rika tillfällen att odla detta intresse vid samtal med sin granne och frände Karl Andersson i Eliantorp, som var landstings- och riksdagsman.

När kommunalinstitutionen infördes 1919 blev Martin invald som representant för högern. Han var vice ordförande från 1939 och han avgick 1966 efter att ha varit ledamot i 47 år. En man av Martin Skoglunds kapacitet och personliga resning blev uppmärksammas av sitt parti och var dess representant i landstinget åren 1931—1958 och vice ordförande i landstinget åren 1943—1958. Martin var riksdagsman i 32 år från 1928 till 1960. Han var 1:ste vice talman i andra kammaren åren 1950 till 1960. Det är ej möjligt att inom ramen för denna redogörelse närmare gå in på Martins rikspolitiska verksamhet. Vare nog sagt, att han var ordförande i det mäktiga statsutskottet, ledamot av utrikesnämnden, ledamot av Kungl. Vattenfallsstyrelsen samt delegat i Nordiska rådet. Han var vid två tillfällen erbjuden att bli ordförande i högerpartiet men avböjde vid båda tillfällena.

Redan på 1920-talet diskuterades i Finspång om en utbrytning av centralorten från Risinge landskommun. I slutet av 1930-talet tillsattes en kommitté, bestående av riksdagsman Martin Skoglund, järnarbetaren John Pettersson och redaktören

Otto Carlmo. Som sekreterare tjänstgjorde kommunalkamrer Josef N. Ericsson. Efter många vändor ombildades hela landskommunen Risinge till köping med namnet Finspång. En av de sista knäckfrågorna var namnet. Man ville dels föra fram namnet Finspång, dels bevara namnet Risinge. Martin berättade att dessa namnbekymmer framfördes bland annat vid en uppvaktning hos socialminister Gustav Möller, som sade: "Jag är från Malmö, där finns flera församlingar och olika namn. Detta har aldrig varit några olägenheter." Så blev det. Köpingen fick namnet Finspång, medan församlingen fick behålla sitt, alltså Risinge församling.

Martin fick uppleva och deltaga i köpingens verksamhet under dess hittills mest expansiva skede. Han var framsynt och insåg tillfullo att stora kommunala satsningar var nödvändiga vid centralortens utveckling till ett modernt samhälle. Han brukade säga: "Den här bygden har utvecklats genom ett fruktbringande samarbete mellan yttrekommunens bönder samt industrifolk och kunniga fackföreningsmän i centralorten."

Martin Skoglunds ord vägde tungt vid uppvaktningar inför regionala och centrala myndigheter och han var en god kontaktman mellan kommunen och näringslivet. Då Svenska Metallverken AB år 1942 förvärvade aktiemajoriteten i Finspångs Metallverk fick Martin kommunalnämndens uppdrag att tala med verkställande direktören Carl Jacobsson om hur de nya ägarförhållandena skulle påverka sysselsättningen i Finspång. Martin fick det lugnande beskedet att man skulle ha en hög och jämn produktion, vilket ju också blev fallet flera decennier framåt.

Martin hade alltid kloka ord att tillföra debatten och man lyssnade gärna. Han analyserade skickligt fram det som i varje situation var mest gångbart. Sitt starka samhällsintresse behöll han alltid och höll kontakt om olika kommunala frågor. På grund av hans kunnighet, personliga charm och vidsynhet var det naturligt att hans namn var aktat i alla lägen.

Före sin riksdagstid var Martin fattigstyrelsens ordförande och ordförande i byggnadskommittén med uppgift bland annat att bygga till samt ge det dåvarande ålderdomshemmet en behövlig ansiktslyftning. Kommittéledamoten G. V. Andersson berättade att det alltid gick så lätt att komma till sammanträdena. Jag tog tåget till Doverstorps station där Martin väntade med häst och trilla och så for vi till ålderdomshemmet vid Ingelstad.

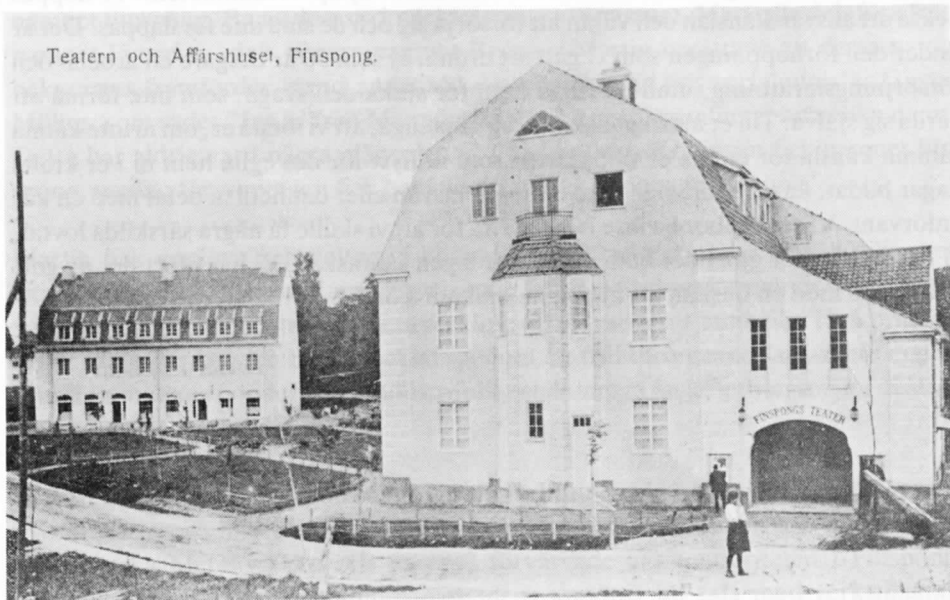
Till slut vill jag gärna citera något ur Martin Skoglunds tal vid ålderdomshemmets invigning den 21 september 1929: "Vi vilja nog alla arbeta för och hoppas på att

Risinge innevånare i framtiden skall få det så pass bra ordnat för sig, att de i allt mindre utsträckning behöva anlita den allmänna hjälpverksamheten. Vi hoppas också att ansvarskänslan och viljan att försörja sig och de sina inte förslappas. Det är under den förhoppningen som vi gått att ordna, ej som 50 år tidigare en arbets- och försörjningsinrättning, utan ett lugnt hem för sjuka och svaga, som inte förmå att vårda sig själva. Till er åldringar skulle jag vilja säga, att vi förstå er, om ni inte känna samma känsla för denna er tillflyktsort som ni hyst för det egna hem ni i er krafts dagar bildat, kanske samman med er ungdomsvän eller det hem ni delat med en kär anförvant. Vi sockenbor ha inte byggt detta för att vi skulle få några särskilda lovtal, vi har inte heller gjort det bara därför att lagen så önskar. Vi har gjort det av gott hjärta och med en önskan att hjälpa medmänniskor."

Torild Lindvall

FINSPÅNG FÖRR ...

Teatern och Affärshuset, Finspong.



Finspong, Kraftstationen, 1903



OCH NU ...



Hårsbäcken — "Mase-Backe"

I de gamla torp- och backstugorna runt om i vårt land växte fram ett idogt och hårdat släkte, vars villkor för överlevnad var initiativförmåga och eget hårt arbete. I regel under stor fattigdom fostrade de generationer av goda samhällsmedborgare. Deras historia är ju för länge sedan ett avslutat kapitel. Man kan möjligen se en stenfot och kanske några förkrympta fruktträd i skogsbrynet, där fordom livlig aktivitet varit rådande, barn har lekt, skrattat och gråtit, människor arbetat och slitit. Även inom Risinge socken har vi en mångfald av sådana stugor. Denna berättelse skall handla om en av dem: Hårsbäcken eller "Mase-Backe" på Blixtorps ägor.

HISTORISK MARK

Namnet finnes stavat Hårs- Hors- Hers- och Hårsbäcken. Exempelvis omtalas i en lagfartshandling 1865 Horsbäcken; i en förmyndarhandling några år senare nämnes Hersbäcken medan husförhörlängden upptar namnet Hårsbäcken. Smeknamnet "Mase-Backe" är en förvrängning av "Mats Backe" och härrör från Mattes Larsson, storbonde och nämndeman i Blixtorp som avled där 6 februari 1681 i den för tiden otroliga åldern av 104 år! Namnet "Mats Backe" finns på 1797 års bykarta. Att denne Mattes måste ha varit en mycket betydande man inom socknen framgår av att han och maken Maria Holstensdotter från Gomma har sina gravhällar framför altaret inne i S:ta Maria kyrka.

FÖRSTE INNEBYGGAREN

Stugan uppbyggdes i början av 1860-talet av Adolf Fredric Jonsson född 1833 i Hällestads socken. Fadern var rättaren Jonas Jonsson på Sonstorp. Byggnadsvirket hade han delvis inskaffat från en riven bastu som stått cirka 150 meter väster om 1/4-delsgården i Blixtorp. Adolf Fredric hade blivit måg hos Olof Risberg i Kronängen år 1855 genom dennes dotter Johanna Olofsdotter. Fyra barn föddes i äktenskapet. Prövningarnas tid skulle dock snart komma för Adolf Fredric. Inom loppet av tre år från 1868 dog två av barnen i kikhosta och lungsot. Hustrun avled år 1869, även hon av lungsot, 35 år gammal. Året därpå inflyttade en änka från Sandtorpet på Flasbjörke ägor, Charlotta Svensdotter född 1823 i Regna. Hon hade året innan mist sin man torparen Carl Johan Ölin, son till bergslagsskogvaktaren Anders Ölin på Hedsmedstorps bergslagsallmänning. År 1871 gifte Adolf Fredric om sig med änkan Svensdotter men det äktenskapet blev barnlöst.

Huset bestod vid denna tid av ett mycket litet kök med öppen spis och stor bakugn samt ett litet rum där Adolf Fredric även hade sin verkstad. Han var hantverkare, nämligen laggare och snickare. Då han således hade kombinerad bostad och verkstad tordes han icke elda om kvällarna i öppna spisen på grund av alla hyvelspånen, utan var därför känd för att gå till sängs redan tidigt om kvällen när det ännu var dagsljus, för att sedan börja sin arbetsdag vid 3—4-tiden på morgonen.

På brukspatron Ekmans tid var Adolf Fredric med om att staka ut en planerad kanal- och slussled som Ekman, känd för sina storslagna planer, hoppades skulle förbättra transportlederna norrifrån genom att förbinda sjöarna Bleklången, Bleken och Bönnern med Finspongsbruket. Adolf Fredric hade även löfte om att få anställning som slussvakt. Hela projektet kom dock aldrig längre än till just utstakningen, då det hela nedlades av kostnadsskäl.

Adolf Fredric blev åter änkling 1896. Själv avled han i Hårsbäcken den 19 december 1911, 78 år gammal och mycket dövd. Av de överlevande barnen från det första äktenskapet, döttrarna Johanna Sofia född 1858 och Augusta Charlotta född 1864, blev den senare gift 1893 med arbetaren Gustaf Hällmark. De bodde bland annat i Björkfallet och Fridenslund på Tjuttorps respektive Flasbjörkes ägor.

Den förra, Johanna Sofia, blev känd under namnet "Hedsmedstorps-Fia". Hon gifte sig 1889 med en son i gården 399/2048 Flasbjörke som hette Karl Johan Karlsson. De flyttade år 1905 till 1/8 Hedsmedstorp. Så länge Johanna Sofia orkade vandrade hon en gång varje sommar från Hedsmedstorp till Hårsbäcken: "för jag ville en gång på året återse mitt barndomshem" brukade hon säga. Hon avled 1940.

NYA INNEBYGGARE

Efter A. F. Jonssons död blev huset utbudet på auktion och inropades av August Andersson i Blixtorp för skomakaren Adolf Lindros i Börgöl räkning. Denne hade tidigare bott i dessa trakter. Hans "sambo" Charlotta Matilda Andersdotter ville dock inte flytta från Börgöl. Stugan köptes i stället av skomakaren Nils Johan Karlsson i S:a Sjöstugan på Blixtorps ägor.

Han var född 1865 i L:a Nybygget på Hedsmedstorps ägor och son till Carl Petter Nilsson därstädes. (Se I Risingebygd 1981 - Snickaren Holmberg). Familjen inflyttade till Hårsbäcken i september 1914. Stugan blev nu betydligt ändrad och tillbyggd med en övervåning och bestod av 2 lägenheter med vardera ett kök med järnspis samt ett rum. Virket till ombyggnaden anskaffades från sågen i Annastinefors och

roddes som släp på Bleklången en natt av Nils Johan och dennes son Hjalmar (född 1895) och bars sedan från sjöns sydspets upp till Hårsbäcken. För finansieringen av tillbyggnaden togs ett lån i Hällestadskassan om 2.000:- på 10 år, som sonen Hjalmar fick vandra genom skogen två gånger om året för att betala ränta och amortering på.

Nils Johan som redan som 16-åring hade råkat hugga sig i knät vid skogsarbete och sedan dess för alltid fick gå med stelt ben, försörjde familjen som skomakare men var också en skicklig båtbyggare. Han gjorde över 100 ekor som han tog 40:- per styck för och bestod han då även med materialet. Sedermera var han också lokomotor-maskinist vid tröskningsarbete hos bönderna i socknen. Skomakarverkstaden hade Nils Johan på övervåningen men i början av 1920-talet byggde sonen Hjalmar en separat skomakarverkstad 25 meter söderut åt fadern och övertog själv övervåningen. Han hade nämligen bildat egen familj.

I november 1924 inköpte Hjalmar en ko för 300:- i Hushagen, Börgöl, som han med stor möda ledde hem genom skogen. Fadern Nils Johan hade tidigare av åldersskäl gjort sig av med sin ko, till vilken en liten ladugård hade byggts i samband med flyttningen 1914. 1912 när familjen bodde i S:a Sjöstugan inköpte Hjalmar sin första cykel för 110:-. Han hade då anställning på Lokomotor i Finspång med en lön av 16 öre i timmen, "men jag hade inte mycket nytta av den" berättade han, "för en färd ner till Finspång fick jag stanna för 19 grindar och ett skytteled (vid Kanalbron)."

GAMMAL VINTERVÄG

Vid Hårsbäcken rådde fordom stor aktivitet, då alldeles öster om stugan fanns en gammal vinterväg, vars spår synes tydligt än i dag. Den kom från Norrskåten i Hällestad över Bleklången - Oxfölen - Bleken och fram till Finspångs- och Lotorpsbruken och användes främst för träkolsfrakter. Finspång skulle hålla denna väg farbar till Barrön i Bleklången, där Norrskåten tog hand om väghållningen. Här passerade cirka 50 hästforor per dag med sina kolyssar och det sades vara ett sant nöje att höra den vackra bjällerklängen, när ekipagen i långa rader var i annalkande på Bleklångens is. Det var då populärt bland butarna att rasta vid Hårsbäcken och få en kopp kaffe. De hade ju i allmänhet kört hemifrån redan vid 3—4-tiden på morgonen för att hinna ned i tid till bruken med sina lass. "Oscar i Skälbacken" (Oscar Andersson född 1878 från Karlslund, Hålla) kom alltid in vid halv sextiden och frågade: "Hur har Ni det med 'hurra' Mor?" och då tillhandahöll Nils Johans hustru, Ester, en kopp kaffe för fem öre. Ibland kunde bönderna ha gengåvor såsom bränder (ej utbränd ved från milan) eller annat.

Speciellt bönderna i Hällatrakten var mycket givmilda. Nämndeman Gustaf Andersson i Gålbo, exempelvis, hade alltid med stora smörgåsar med rikligt pålägg som ett av Nils Johans barn fick. Då det icke var varje dag det fanns något att lägga på brödet i någons stuga, var det verkligen högtidsstunder när lilla Gunhild fick festa på dessa delikatesser.

Normalt körde butar och bönder med hästar, men torparen Carl Johan Karlsson från Kusbo i Regna socken, gemenligen kallad "Kusern", hade oxar som dragare.

MOT NYA TIDER

Sonen Hjalmar som blivit ägare av stugan under 1920-talet, utflyttade 1929 till en av honom nyuppförd lägenhet på Stentorps ägor. Fadern Nils Johan kom till ålderdomshemmet 1936 och stugan övertogs då av Fiskeby Fabriks AB för 800:-. Därefter har här varit hyresfolk boende. De sista utflyttade till jul 1948. Husen köptes av en firma i Norrköping till ved. En del användes till sommarstugebygge. Nils Johans separata skomakareverkstad övertogs av Albin Olsson i Edebo för uthusbygge. Under 1950- och 1960-talen har en omfattande grustäkt förekommit i området, varför terrängbilden starkt förändrats. På platsen för lägenheten finns sedan 1965 Fiskeby Fabriks AB:s minnestavla (tyvärr med fel årtal) till äminnelse av en svunnen epok.

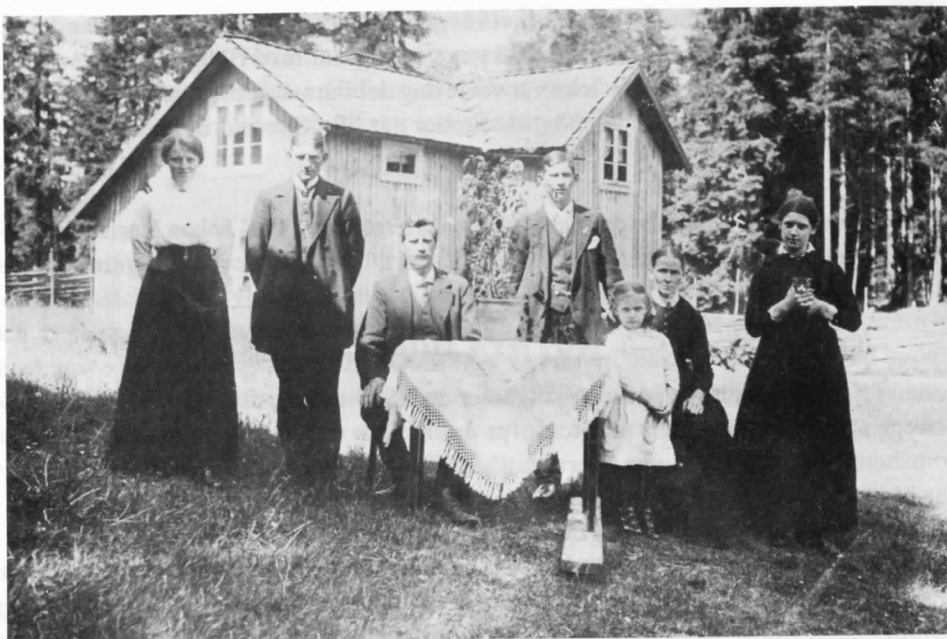
Arne Sjöman

Källor:

Mikrofilmade kyrkoarkivalier för Risinge, Hällestad och Regna Socknar.
Risinge Häradsrätt Lagfartsprotokoll m.m. Vadstena Landsarkiv.
Överlantmätarmyndigheten Länsstyrelsen Linköping.

Dessutom har följande personer haft vänligheten att ge muntliga uppgifter:

Arne Andersson	Elis Hagenberg
Ragnar Andersson	Nanna Hagenberg, född Andersson
Gunhild Andersson, född Karlsson	John Jansson
Alvar Andersson	Sigrid Jansson, född Andersson
Linnéa Eriksson	Hjalmar Karlsson
Eva Eriksson, född Andersson	Stig Karlsson
Gunnar Gustavsson	Linnéa Nilsson, född Karlsson
Yngve Gustavsson	Axel Nilsson
Gun Gustavsson, född Sundin	



Skomakarfamiljen Nils Johan Karlsson vid Hårsbäcken midsommar 1916.



Samma plats 66 år senare. Syskonen Hjalmar, Linnéa och Gunhild återfinnes på den övre bilden som resp. 4:a, 1:a och 3:a från höger.

När Finspång blev köping

MINNS NI ATT i år är det 40 år sedan Finspång blev köping?

Evenemanget firades "under vackra och värdiga former" i dyster krigstid år 1942.

Här några tidningsrubriker från firandet av köpingen Finspångs tillblivelse:

- **FINSPÅNG TOGS UPP I KÖPINGARNAS RAD**
- **5000 HÖRDE LANDSHÖVDINGEN TALA OM FÖRPLIKTANDE TRADITIONER**
- **RISINGE BLEV FINSPÅNG**
- **FINSPÅNG I ELDSKRIFT MOT MIDNATTSHIMLEN**
- **FINSPÅNGS KÖPING STARTAD MED STRÅLANDE OCH GLAD FEST**
- **BYGDEN I FESTHUMÖR, TVÅ STORA DONATIONER**
- **GLAD LANDSHÖVDING FICK JÄTTEKROKAN**

Vi saxar ur texten under rubriken "Risinge blev Finspång":

"Och så var årsskiftet inne! Festkommitténs sekreterare kamrer Ekström väntade uppe vid talarstolen vid en metallskiva, på vilken han slog de tolv slagen. Det sjätte slaget medförde utbyte i ljusrampen av ordet Risinge mot FINSPÅNG. Samtidigt började slottskapellets klocka ringa och i detta spröda ljud blandade sig malmklängen från Risinge kyrka. Däremot hördes som väntat inte klockorna från ödekyrkan (S:ta Maria kyrka). Efter körens "Hör oss Svea" och "Sverige" blev det så landshövdingen Hamiltons tur att vända sig till en vidare krets Finspångsbor än tidigare under kvällen. Det var inte att taga miste på att för publiken var landshövdingens tal höjdpunkten på programmet . . ."

Klipp ur notiser om köpingsfesten:

"Förutom kungatelegrammet anlände telegrafiska lyckönskningar till "födelsedagsbarnet Finspångs köping" från bland annat T.Ö.J., Valdemarsviks köping, grannkommunen Regna samt ett flertal enskilda köpingsbor i förskingringen. Samtliga dessa delgavs den stora allmänheten, som var samlad kring högtidsbålet

och särskilt varmt och hjärtligt mottagande fick en hälsning från några finspångare på vakt vid norra polcirkeln.

Halkan blev svår på festplatsen men det tycks dessbättre inte ha inträffat någon olycka genom detta förhållande. Däremot råkade en herre ut för ett som man hoppas tillfälligt sjukdomsfall. Han svimmade nämligen under festligheten och bars av poliser in på polisstationen, där han efter en stund frisknade till och kunde bege sig av.

Apropå polisen, så var den för dagen manstark, inklusive landsfiskal och extra landsfiskal — båda i uniformer för första gången enligt de nya bestämmelserna — voro 11 man utposterade. Deras främsta uppgift blev inte att hålla ordning utan att hjälpa folk till rätta i halkan . . .

Brandkåren paraderade vid utomhusfesten också i nya uniformer vilka gjorde sig flott gentemot den tidigare spartanska munderingen.”

— — — — —
Finspångs nya status som köping utlöste skaldeådran hos många. Här några strofer ur signaturen Rayos hyllningsdikt till ”Det nya Finspång”:

Det hörs genom seklen en brusande sång
från hyttor och härdade hamrar,
när nu för ett ögonblick hjul och pistong
stå tysta i sotiga kamrar.

Det går en parad genom tiderna ner
med minnen från framfarna leder
av släkter som Ekman, De Besche och De Geer
och tusende namnlösa smeder.

Här blommar en bygd, som har fostrat sin släkt,
ej verkligt med bördiga backar
men hårt som metallen och ordkärvt och käckt
med styrka i nävar och nackar.

Så tag nu vår hyllning en stilla minut,
då löften med minnena blandas,
sen midnattens rungande klockklangssalut
förkunnat det nya som randas!

Från lekstugudans till dansbanetid

— om danstillställningar i Risinge socken från mitten av 1800-talet till omkring 1930

”Risinge socken är och har varit en dansande socken beroende på de stora bruken på den tiden i Finspång och Lotorp och det var mycket spelmän. Vi var säkert ett 30-tal allmogespelmän på fiol. Supigt var det nog och glatt lynne men också vilda kalabaliker.”

Så skriver Johan Oskar Carlsson, född 1878, i en uppteckning från 1940-talet om danstillställningar i Risinge. (Citaten från J. O. Carlsson är något språkligt rättade).

Den här artikeln är ett försök att beskriva hur man kunde roa sig i finspångstrakten under senare delen av 1800-talet i vägskäl och bondstugor, hur sommardansen på dansbanorna växte fram kring sekelskiftet och hur man började dansa alltmer i olika föreningsstyrda samlingslokaler på vintrarna.

Dans och musik i vägskäl och lekstuga

Var dansade man innan dansbanorna började byggas?

På sommaren var det enkelt ordnat. Man träffades i något vägskäl, på någon bro eller varhelst man kunde hitta en någorlunda slät plats. Så länge logarna var tomma dansade man i dem. Johan Oskar Carlsson uttrycker det så här:

”Det var ett ställe som kallades korsvägen, här var en stor slät plan där jag har spelat hundrade gånger och där har dansats före min födelse. Det var på sommaren som det dansades där och så länge logen var tom fick vi dansa där. På vintern fick de dansa i en kolkammare vid Lotorps Bruk, det var matrum för smält-smederna. Bagarstugan fick man också begagna när höstbaket var över och torget var också en dansplats på sommaren. Sedan kom dansbanorna och då upphörde dessa ställen.

Danslektioner fanns ej på den tiden. Vi lärde varandra som jag förut meddelat i vägskäl och det mitt i skogen mellan Mottorp och Bottorp, även broar och båt-bryggor användes och trösklogar.”

Ragnhild Sunnerberg i Lotorp berättar om när hennes mamma var liten:

"Då när mamma var barn var det ju så att de kunde ha ett enradigt dragspel och då dansade de, för de hade ingen dansbana då, på en bro som går över ån där nere, vid Storängen, de kalla' den för Ålängsbron. Det var några ungdomar som gick ihop och så var det en fru, Hilda Karlsson hette hon, som spelade enradigt dragspel."

På vintrarna ställde ungdomarna till med dans i stugorna. Lektugor kallade man tillställningarna. Olika gårdar turades om att upplåtaorstugan till dans och som tack för detta kunde man skramla en slant till värdfolket. Ofta turades pojkar och flickor om att bjuda varandra på kaffe och på varje dans gjorde man upp om när och var nästa dans skulle bli, eftersom det inte var varje lördagskväll det var dans under vintern.

Vem spelade på danserna?

Den spelman man kände var mer eller mindre skyldig att spela mot att man tog upp spelpengar. Det fanns en hel del som kunde traktera något instrument. Oftast var det fiol som spelades och senare delen av 1800-talet alltmer fiol tillsammans med dragspel eller enbart dragspel.

Bland de mest kända spelmännen vid den här tiden var Carl August Lindblom (1832—1898) från Skedevi socken. Han var känd även i Risinge och han lärde många här att spela. Själv hade han lärt sig bland annat av en klockare J. F. Österberg (1799—1847) i Finspång, som också han lärt många notkunighet och spel.

Av de som lärde sig av Österberg kan nämnas en skräddare Andersson i Lotorp och Johannes Berg i Viberga.

Hur kunde det vara på en dans?

Till danserna kom traktens ungdomar. Man dansade mellan konfirmation och giftermål i stort sett, det vill säga mellan 16 och 30 års ålder. Vid vissa högtider, exempelvis bröllop, deltog även äldre i nöjena. De flesta kände varandra men, danstillställningarna var ett av de få tillfällen man hade att umgås under friare former och det var ytterst få som inte var med.

Så här berättar Evert Höglund, Finspång:

"— De som inte dansade vad gjorde de?"

— Ja de var tvungna att lära sig dansa, jamen för det fanns inget annat. Jag kan säga att varenda en, varenda pojke och flicka, så dansa' dom på ett eller annat sätt. Det var ingen som . . . , ja enstöringar fanns väl kanske men det var högst ett fåtal."

Danserna som dansades vid mitten av 1800-talet och strax efter var mest polska, även kallad slängpolska här, och vals. Så här beskrivs en juldans från norra Risinge:

"Ungdomarna i Näfstorp och Bottorps byar i norra Risinge brukade under 50- och 60-talen samlas till "juldans". Man sköt ihop pengar till kaffe och socker samt till litet vin och brännvin. Man fick hålls i en stuga i endera av byarna. Helst samlades man om annandagens kväll. Man hade då även med sig bröd, smör, sill och ost till allt drickat. De hade både klavér och fiol att spela på. Man dansade valser, pålskor och pålketter. Om någon av deltagarna vart full drogs han undan i ett hörn."

De första dansbanorna växer fram

Finspångs första dansbana byggdes på 1870-talet och bekostades av brukspatron Carl Ekman. Den låg först intill värdshuset men flyttades på 1880-talet upp på bergen i högbyområdet. Här dansades det mest bara på midsommarafton till bruksmusikkåren och deras blankpolerade mässingsinstrument sedan herrskapet Ekman högtidligen öppnat midsommarfirandet på eftermiddagen med att dansa första dansen med varsin partner. Trots att bruket stod ansvarig för festligheterna gick det inte alltid så lugnt tillväga:

"Både före, under och efter midsommarfirandet tappades kaggarna flitigt och det blev bråk och elände. Vanligt var att "bönderna" som alla utifrån kallades — och "smederna" — det var den gemensamma beteckningen på samtliga i själva samhället oavsett om de var brukspatron, bokhållare eller snickare eller smeder — drabbade ihop och gav varandra en rejäl duvning. "Bönderna" kunde på den tiden inte komma till Finspång utan att få stryk och vice versa, när "smederna" besökte omgivningarna."

1912 kom Finspongs Folkets park till och då flyttades dansbanan dit. I Lotorp lät bolaget bygga en dansbana till midsommaren 1898. Den banan fick användas fritt av bruksbefolkningen, men bolaget lämnade inte helt över ansvaret till befolkningen utan det sägs att om bråk uppstod måste musiken tystna och banan avfolkas.

Banan flyttades en gång och nya bolag blev ägare till Lotorp. Dansbanan fick ruttna ner, bolaget ville inte betala reparationer. Lotorp var utan dansbana några år, men några lotorpspojkar tyckte att så här kunde det inte fortsätta. Ett tiotal av dem tog saken i egna händer och byggde en dansbana i Lotorp igen. De bildade också LDBF, Lotorps Dansbaneförening och ansvarade själva för hela verksamheten. Så här berättar Ragnhild Sunnerberg i Lotorp, vars bror Folke var med och byggde dansbanan:

"Det var väl en 50 öre inträde då till festplatsen, så fick de betala 10 öre dansen. Det var dragspel och ibland var det spelare från Norrköping, däribland Andrew Walter var här och spelade. Oh, det var mycket folk här på den tiden på 20—30-talet."



Dansbanan i Lotorp. — Foto förmedlat av Ragnhild Sunnerberg, Lotorp.

Omkring 1920 uppfördes en dansbana vid "Mota" söder om Doverstorp, och där var arbetarekommunen i Doverstorp arrangörer.

De första dansbanorna i Finspång bekostades alltså av bruken, men vanligast var annars att ungdomarna själva tog initiativ till byggandet och oftast var myndigheterna inte inblandade alls. Så småningom tog föreningar av olika slag alltmer över dansverksamheten och ordnade danserna för att få in pengar till den egna föreningen. Så här skriver Östergötlands Folkblad 1922 om dansbanan i Folkets park:

"Därmed försvann också ungdomens inflytande på dansen, som förut oftast framkom helt spontant. Nu regleras danstiderna av parkstyrelsen. Börjar och slutar på bestämda klockslag som all annan industri."

Vintrarnas stugdanser, ordnade av ungdomarna själva, försvann också i samma takt och man blev hänvisade till de danser som ordnades av olika föreningar exempelvis idrottsorganisationer eller politiska förbund. I Finspång dansade man ofta i samlingshuset i centrum (på Bergslagsvägen, mitt emot polishuset) och i Lotorp i föreningshuset. Ragnhild Sunnerberg berättar:

"—Ja när jag var 16—17 år, då hade vi idrottsföreningen som ordna med bal uppe i föreningshuset och så var det några stycken som satsa'. Så hade vi musik från Finspång, ett musikkapell, Casa Loma hette de. Och det var bal på lördagskvällarna. Det var närapå varje lördag så hade vi bal, alltid var det nån som ställde upp. Ungdomslogen och vanliga logen och idrottsföreningen. De kom från Finspång mest. De cyklade och körde bil."

Spelmän vid tiden kring sekelskiftet och efter, som förmodligen spelade på både stugdanser och på de första dansbanorna var bland annat Gustaf Andersson i Sandudden (1863—1942) som lärt sig noter av Lindblom, torparen Johan Andersson, Sankebäck (1872—1932) och Johan Oskar Karlsson, Bjursjöbäck, Lotorp (f. 1878).

Vid den här tiden hade folkrörelserna börjat få ordentligt fotfäste. Dessutom hade man mer kontakt med omvärlden än förr och började kunna färdas en bit för att roa sig. Cykeln blev allt vanligare. Allt detta gjorde att utvecklingen bort från stugdanser där alla kände varandra, till större offentliga tillställningar, som samlade även grannbygdens ungdom, blev oundviklig. Naturligt blev då att ansvaret för verksamheten lades på föreningar och myndigheter. Dansen och musiken förändrades. Man slutade dansa polskor. Istället kom danser som stapp och så småningom foxtrot.



Dansaffisch till festplatsen i Mota. Affischen finns i Falla Folkets Hus, Finspång och är tryckt 1930. — Foto Ann Pettersson.

Nu kunde man också engagera större kapell att svara för dansmusiken. I Folkets park och i samlingsalen i centrum spelade ofta Folke Malmlövs kapell, som var åtta man starkt när det var som störst. Malmlövarna turades om att spela med Cyril, en dansorkester som startade redan 1926.

Sedan dess har utvecklingen gått mot en verksamhet där de dansande själva alltmindre kan påverka den, och jag vill som avslutning citera Oskar Holmgren från Grytgöl, som själv spelade dragspel till dans många gånger, när han berättade om hur enkelt det kunde vara att ordna en dans:

”Han hette Lundin och kom ibland till Grytgöl och stannade i handelsbon och fick lite kaffe och socker å så spela han. Ungdomen gick å lyddes på honom och så skrek di att nu är Lundin här. På kvällen vart de dans på dansbanan å då var han där å spele te dans. Och han kunde även sjunga te sina låtar.”

Ann Pettersson

Källor:

Meddelare:

Ragnhild Sunnerberg, Lotorp

Evert Höglund, Finspång

Oskar Holmgren, Grytgöl (intervjuad av Margareta Höglund 1979)

Uppteckningar:

Stockholm

Nordiska museet, Etnologiska Undersökningen, Spelmän EU 30100

Nordiska museet, Etnologiska Undersökningen, Dans EU 31979

Nordiska museet, Etnologiska Undersökningen, EU 7081

Tidningsartiklar:

Ett blad ur Risinge historia, Nöjeslivet (ÖF 15/5 1929)

Midsommardans kring ”Kapernaum” och värdshuset — gammal sed (ÖD 20/6 1945)

1700—1800-talets klockare i Risinge hade också smak för ”lättare” musik (ÖD 25/9 1958)

Finspångs första dansorkester föddes 1926, (jan. 1962, tidning okänd)

Medlemmar 1982

Abenius Erik
Abrahamsson Håkan
Agerhall Kjell
Ahldin Gerd
Ahrbom-Cederberg Inga
Ainerfors Gösta
Alarik Annika
Alm Gertrud
Almström Ann
Andersson Anders
Andersson Birger
Andersson Carl-Agne
Andersson Evert
Andersson Göran
Andersson Hans o. Berit
Andersson Henry
Andersson Irene
Andersson Jan
Andersson Jenny
Andersson Kerstin
Andersson Margit
Andersson Monica
Andersson Nils
Andersson Olle
Andersson Sven-Erik
Andersson Torsten
Andersson Ulf
André Elisabeth
Annerud Nils
Arthursson Birger
Arvidsson Sven
Asklöf Britt-Marie
Auroraringen
Axelsson Axel o. Sonja
Backman Carin
Bagge Torsten
Baggman Monica o. Leif
Bahrmark Iris
Bek Knud
Berglund Ingemar
Bergsten Inga
Bergsten Ingrid
Bergsten Karl-Erik
Bergström Göran
Bergström Holger
Bergwall Kerstin
Berthner Signe
Bertne Sten
Beskow Giggi
Billermark Ove
Björk Bengt
Björk Holger
Björnell Elisabeth
Björnsson Stefan

Blomberg Ivar
Blomberg Lars
Blomberg Monica
Blomqvist Ulla-Britt
Bodling Christer
Brandin Åke
Brevitz Vilhelm
Bruce Leif
Bäck Rosa o. Birger
Carlinger Svea
Carlsson Annalisa
Carlsson Eivor
Carlsson Elsa
Carlsson Gerd
Carlson Gunnar
Carlsson Henry o. Karin
Carlson Sven
Carlsson Sven-Olof
Carlsson Östen
Carlström Kerstin
Carsbrant Bo
Cassel Mats
Christensen Elsa
Dahlin Åke
Danielsson Sven
Edin Enar
Edqvist Gustaf
Edqvist Ragnar
Edqvist Efr. Blomsterh. AB
Ekberg Bertil
Ekberg Siv
Ekbom Naima
Ekelund Lotty
Ekelund Märta
Ekholm Ingrid
Eklöv Evald o. Anna-Lisa
Ekström Hans-Erik
o. Gertrud
Ellmark Lars
Eloff Sonja
Engberg Marianne
Engström Karl
Engvall Henning
Erichsen Roy
Ericsson Bror
Eriksson Börje
Eriksson David o. Sonja
Eriksson Ellen
Eriksson Evert o. Ebba
Eriksson Göran
Eriksson Hans-Olov
Eriksson Helge
Eriksson Holger
Ericsson Inga

Eriksson Jan-Erik o. Berith
Eriksson Leif V
Eriksson Stig
Eriksson Sven
Eriksson Sölve
Eriksson Ulla
Erstors Grus
Eskilsson Lars-Erik
Finspångs Bibliotek
Finspångs Rörledn. affär AB
Folkesson Ulf
Folkestad Gösta o. Ingegerd
Forman Peter
Fransson Helge
Franzén Millrid
Freij Marianne
Frilund Margareta
Friman Harry
Friman-Bergström Nina
AB John Fröberg
Fröberg Rolf
Fröberg Stig
Fröberg Tora
Fält Sören
Gardell Gunvor
Gerward Ingrid
Gradell Åke
Grönqvist Greta
Gunnarsson Sven o. Birgitta
Gustavsson Barbro
Gustafsson Britta
Gustafsson Folke
Gustavsson Gunnar
Gustavsson Ingvar
Gustavsson Märta
Gustavsson Märta
Gustavsson Nils-Inge
Gustafsson Olof
Gustavsson Sigurd
Gustafsson Urban
Gustafsson Wallace
Gustavson Vetsera
Göransson Nils
Göthberg Oskar
Hagstedt Ann-Britt
Hagström Peter
Hagström Ulla o. Britta
Hedén Gösta T:son
Hellerstedt Svea
Hellqvist Axel
Henell Folke
Hertin Birgitta
Hildemar Stig
Hillbom Lars

Hjertqvist Gun
Hjertqvist Karl-Erik
Holmgren Gösta
Holmlund Erling
Håkansson Evy
Härdin Carl
Ingvarsson Christina
Isaksen Guri
Isaksson Börje
Isaksson Per
Isaksson Tore
Jandér Janet
Jansson Barbro
Jansson Iris
Jansson Per-Ola
Jarne Gösta
Johannesson Leif
Johansson Arne
Johansson Carl
Johansson Lilly
Johansson Gudrun
Johansson Gunnar
Johansson Henry
Johansson Ingrid
Johansson Karl Daniel
Johansson Kerstin
Johansson Lars Olov
Johansson Lisa
Johansson Ragnar
Johansson Rune
Johansson Stig
Johansson Sven o. Lisa
Johnsson John
Jonasson Iréne
Jonsson Gustav
Jonsson Maria
Jönsson Madeleine
Kalmelid Ivar
Karlberg Ivar
Karlsfeldt Viola
Karlsson Axel
Karlsson Birgitta
Karlsson Evert o. Ingegerd
Karlsson Gustav
Karlsson Ingvar
Karlsson Karl-Axel o. Inga
Karlsson Åke o. Kerstin
Karlsson Marianne
Karlsson Siv
Karlsson Stig
Karlsson Uno
Karlsson Willy
Karlsson Yngve
Karlström Brita
Karnros Olof
Karsberg Karin
Kerney Arne
Kinnander Anita

Kjellgren Karin
Klevesfalk Lars
Kolsberg Gudrun
Kårefjord John
Källman Oscar
Lagergren Evy
Landén Rune
Larsen Guri
Lantz Ingvar
Larsson Einar
Larsson Jenny
Larsson Karl-Erik
Larsson Lars Evert
Larsson Per Erik
Larsson Valborg
Larsson Åke
Levén Olof
Lif Svea
Lind Per-Erik
Lindberg Ebba
Lindén Sylvia
Lindgren Britta
Lindholm Gösta
Lindstrand Kerstin
Lindström Anita
Lindström Bror
Lindström Margareta
o. Hadar
Lindvall Arild
Lindvall Gittan o. Reine
Lindvall Göran
Lindvall Runo
Lindvall Torild
Ljungberg Ragnhild
Ljungberg Ulla
Lobrant Maj-Lis
Lundell Elisabet o. Sören
Lundgren Bo
Lundin Inga-Lill
Lundin Sven-Olov
Lundstedt Solweig
Lundström Bengt
Lönnberg Bo
Lönnberg Gunnar
o. Susanna
Magnusson Bengt
Magnusson Bertil
Magnusson Gunnar
Malviker Guy
Malmberg Arne
Melandér Åke
Melvinger Arne
Melvinger Margit
Moberg Bengt
Molander Göran
Mondschein Leo
Månsson Erland
Mörner Hans

Narbrink Sven
Nielsen Henry
Nilsson Anna-Kaisa
Nilsson Birgitta
Nilsson Greta
Nilsson Gunnar
Nilsson Gösta
Nilsson Inga
Nilsson Inger
Nilsson Ingrid
Nilsson Karl-Erik
Nilsson Rolf
Nissen Ulla
Nordin Agneta
Nordin Marianne
Nordin Sven-Erik
Norelius Eivor
Norman Bengt
Norra Östergötlands
Konsumtionsförening
Norrköpings Stadsbibliotek
Norstad Tore
Olér Kerstin
Olofsson Berith
Ohlsson Mary
Olsson Alf
Olsson Bror
Olsson Curt Em
Olsson Erik
Olsson Eva
Olsson Gunilla
Olsson Siv
Oskarsson Aron
Ottosson Olle
Ovelius Monica
Peltoniemi Pasi
Persson Birger
Persson Gunnar
Persson Gunilla
Persson Ingrid
Persson Lennart
Persson Paul
Persson Rune
Persson Rut
Persson Sven-Erik
Pettersson Ada
Pettersson Ann
Pettersson Christer
Pettersson Evert
Pettersson Gunnar
Pettersson Gösta o. Britta
Pettersson Karin
Pettersson Knut
Pettersson Olle
Pettersson Rolf
Pettersson Sten
Pettersson Stig-Åke
Pettersson Sven

Philipsson Sten-Inge
 Pirslin Ing-Marie o. Placid
 Qvarfordt Bertil
 Qvarfordt Herbert
 Racksäter Hans
 Rahm Karin
 Rahm Maria
 Ramsten Erik
 Ramsten Eva
 Ramsten Lars
 Ray Barbro
 Ray Mikael
 Rellholm Hannes
 Remning Ingrid
 Rehnberg Sonja
 Rendahl Göran
 Rehndahl Ingemar
 Risinggård Börje
 Ronnerstam Kjell
 Roos Inger
 Ross Dagmar
 Runnerström Bengt Arne
 Sahlén Lars o. Astrid
 Samuelsson Ester
 Samuelsson Lilly
 Samuelsson Rune
 Sandberg Conny
 Sandberg Gunilla
 Sandström Hans
 Sandvall Elis
 Scherlin Brita
 Schilling Birgit o. Stig
 Schilling Eva
 Seger Zaida
 Segerborg Gunnar
 Selsborg Göte
 Sjöblom A-S o. K-E
 Sjöholm Maja
 Sjöman Arne

Sjöstrand Gunnar
 Sjöström Ingrid
 Sjöström Kjell
 Skoglund Bengt
 Skoglund-Vinell Brita
 Skoglund Olof
 Skoglund Stig
 Skuja Lena o. Uldis
 Sköld Anders
 Sonhem Svea
 Spjuth Kurt
 Staaf Ingemar
 Stark Gun
 Stenhammar Barbro
 Stifts- och Landsbiblioteket
 Stockberg Ellen
 Strand Gunborg
 Strand Torsten
 Ståhlberg Eva
 Ståhlberg Olof
 Ståhlhammar John
 Ståhlhammar Karin
 Sundén Karl-Gösta
 Sundkvist Klas
 Sunnerberg Ragnhild
 Svenson Arne o. Gun
 Svensson Arvid
 Svensson Ellen
 Svensson Margareta
 Svensson Olle
 Svensson Will
 Svenvik Urban
 Swidén Gösta
 Syrén Bror
 Syse Bent
 Talberg Johannes
 Tell Stig
 Telleskog Elsy o. Rune
 Tengqvist Karin

Teryd Ingrid
 Thelander Carl
 Thorén Marianne
 Thunblad Anders
 Thyr Gunnel
 Thyr Martin
 Thörn Håkan
 Thörnros Birgit
 Thörnros Lennart
 Tisell Birgit
 Torenfält David
 Torstenfelt Kerstin
 Wall Karin
 Wastesson Birgitta
 Wedin Ulf
 Wenner Kurt
 Werner Harald
 Westlund Bengt
 Westlund Edvin
 Wickström Bengt
 Wicksström Birgitta
 Wihlmark Erika
 Wiklund Gudrun
 Wilhelmsson Kristina
 Wårdell Göran
 Yderfors Johan
 Yderfors Åke
 Zackrisson Gustav
 Zetterdahl Paul
 Zäll Ragnar
 Åhlström Ivan
 Åkesson Jonas
 Åstrand Rune
 Åström Sven-Inge
 Öhrmalm Lennart o. Dagmar
 Öhrn Ingemar
 Öjring Christer
 Österberg Georg
 Österberg Margit
 Österlund Helmer

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	1
Börgöl	3
Tre kända Risingebor från 1890-talet	7
Finspång förr och nu	16
Hårsbäcken — "Mase-Backe"	18
När Finspång blev köping	23
Från lekstugudans till dansbanetid	25
Medlemmar 1982	32



ICA KANONEN

BERGSLAGSTORGET

Färskvaruspecialisten i centrum

FRI HEMKÖRNING

om Du handlar för minst 150:-.

Gäller inom Finspång.

Obs! Ej telefonorder.

BILHANDLA BEKVÄMT

Direktförbindelse
P-garaget — Varuhuset

Våra öppet-
tider:

måndag — fredag	9—19
lördag	9—16
söndag	11—16

Tempo!
Finspång



Symbolen för Östgötabanken är såvitt vi vet den enda banksymbolen i världen med människor i. Vår banksymbol stämmer också med vår inriktning och profil – det mänskliga engagemanget. När du ser vår symbol, så vet du också att du alltid är hjärtligt välkommen!

ÖSTGÖTABANKEN
Din Egen Provinsbank



Kalkugnsvägen 1
Tel. 100 22

S. Storängsvägen 4
Tel. 180 80

Hällestad
500 09

När det gäller...

TRYCK-
Saker

beställ dem hos



Skutbovägen 5 - Finspång - Tel. 126 37

Välkommen in till oss
och titta på alla intressanta böcker

- Böcker att läsa själv och böcker att ge bort i present. Urvalet är stort: romaner, deckare, memoarer, faktaböcker, barnböcker, utländsk litteratur ...

GÖR FYND I VAR ÖSTGÖTAHYLLA

FULLSORTERAD PAPPERSAVDELNING
kontorsmaterial, skriv- och räknemaskiner, kontorsmöbler

HOBBY OCH HEMSLOIDSAVDELNINGAR

FINSFÅNGS
BOK & PAPPERSHÅNDEL AB
Kalkugnsvägen 4 — Tel. 100 48, 109 00